

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 44 (1999), No. 1, 83--86

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/140984>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1999

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

k vyučování nepomohou k realizaci jejího transformačního pojetí.

Děkuji prof. M. Hejnému za připomínky k první verzi článku.

Tato studie byla zčásti vypracována v rámci úkolů grantu GA ČR 406196/1186.

L i t e r a t u r a

- [1] EUKLEIDOVY *Základy*. JČMF, Praha 1907.
- [2] HILBERT, D.: *Grundlagen der Geometrie*. Göttingen 1899.
- [3] PIERI, M.: *Della geometria elementare come sistema impoetico deductivo*. Torino 1899.
- [4] PAVLÍČEK, J. B.: *Základy neeuklidovské geometrie Lobačevského*. Přírodovědecké nakladatelství, Praha 1953.
- [5] HEJNÝ, M.: *Teória vyučovania matematiky 2*. SPN, Bratislava 1989.
- [6] MÜLLER, J.: *Elemente der ebenen Geometrie und Stereometrie*. Braunschweig 1869.
- [7] KLEIN, F.: *Das Erlanger Programm*. Leipzig 1974.
- [8] ČECH, E.: *Jak vyučovati geometrii v primě?* Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 70 (1941).

- [9] KRYGOWSKA, Z., MAROSZKOWA, J.: *Geometria*. Warszawa 1975.
- [10] HOLUBÁŘ, J., VOJTĚCH, J.: *Geometrie pro V. třídu středních škol*. JČMF, Praha 1947.
- [11] ČECH, E. a kol.: *Matematika pro 1. třídu gymnasií*. SNU, Praha 1951.
- [12] ČECH, E.: *Počáteční stadium vyučování geometrii*. Rukopis, 1955.
- [13] ZEDEK, M. a kol.: *Matematika pro I. ročník středních všeobecně vzdělávacích škol*. SPN, Praha 1964.
- [14] HEJNÝ, M., HANULA, M., DEKRÉT, A.: *Matematika pro gymnázia, 4, 1*. SPN, Praha 1978.
- [15] ŠEDIVÝ, J. a kol.: *Matematika pro 1. ročník gymnázií*. SPN, Praha 1984.
- [16] POMYKALOVÁ, E.: *Matematika pro gymnázia, planimetrie*. Prometheus, Praha 1993.
- [17] HEJNÝ, M., KUŘINA, F.: *Konstruktivní přístupy k vyučování matematice*. In: *Matematika, fyzika, informatika č. 7, 1997–1998*.
- [18] DYNKIN, J. B., USPENSKIJ, V. A.: *Matematické besedy*. SNTL, Praha 1955.
- [19] VYŠÍN, J.: *Elementární geometrie I*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha 1952.

jubilea zprávy

K ŠEDESÁTINÁM PROFESORA JIŘÍHO ANDĚLA

Dlouholetý vedoucí katedry pravděpodobnosti a matematické statistiky MFF UK v Praze, současný proděkan téže fakulty a jedna z nejvýraznějších postav české matematické statistiky prof. RNDr. Jiří Anděl, DrSc., oslavil své šedesátiny. Narodil se dne 7. 3. 1939 v Jenišovicích v okrese Jablonec

nad Nisou. Základní školu navštěvoval ve svém rodišti. Vzhledem k zájmu o matematiku se přihlásil ke studiu na MFF UK, kde studoval v letech 1956–1961. Již během studia si ho prof. Janko vybral jako asistenta na katedře statistiky. Vědeckou přípravu na téže katedře absolvoval pod vedením prof. Hájka a řadí se tak ke známým žákům a pokračovatelům v Hájkově díle. Kandidátskou disertační práci *Lokální asymptotická mohutnost testů typu Kolmogorova–Smirnova* obhájil v roce 1965 (výsledky této práce byly v roce 1967 publikovány v prestižních *Annals of Mathematical Statistics*). Na docenta MFF UK se habilitoval v roce 1977 na základě habilitační práce *Mnohorozměrné autokorelační posloupnosti*. Od téhož roku byl pověřeným vedoucím a od roku 1981 pak řádným vedoucím katedry pravděpodobnosti

a matematické statistiky (za velmi úspěšné působení v této funkci mu MFF UK udělila v roce 1978 medaili 2. stupně a v roce 1982 medaili 1. stupně). Po vypracování a obhájení doktorské disertace na téma *Některé míry závislosti v časových řadách* mu byla udělena v roce 1981 vědecká hodnost DrSc. V roce 1986 byl jmenován vysokoškolským profesorem. V letech 1993–1996 působil prof. Anděl jako proděkan pro matematiku a od roku 1996 až dosud jako pedagogický proděkan na MFF UK.

Prof. Anděl odborně pracuje především v oblasti matematické statistiky a časových řad. O rozsahu a úspěšnosti jeho odborné činnosti svědčí mimo jiné dosud publikovaných 83 vědeckých prací (často ve velmi prestižních odborných časopisech), 6 knih, 22 aplikačních prací a 26 výzkumných zpráv a velké množství zahraničních citací. Z jeho citovaných výsledků lze uvést práce týkající se různých typů časových řad: autoregresních, mnohorozměrných, nelineárních, nezáporných, inverzních, s náhodnými či periodickými parametry, s dlouhou pamětí aj. V oblasti časových řad jsou dále citovány práce prof. Anděla věnované interpolování a extrapolování (predikcím), závislosti mezi časovými řadami, řadám s daným marginálním rozdělením či danými momenty, speciálním (např. bayesovským) odhadovým procedurám, spektrálními vlastnostem a další problematice. Velmi známá je např. práce *Autoregressive series with random parameters*.

Math. Operationsforsch. Statist., Ser. Statistics 7 (1976) 735–741, v níž je zahájeno systematické studium modelů časových řad s náhodnými parametry a na kterou později navázala monografie autorů Nichollse a Quinna. Další průlomovou prací v díle prof. Anděla je *Non-negative autoregressive processes*. *J. Time Ser. Anal.* 10 (1989), 1–11, věnovaná časovým řadám s nezápornými hodnotami. Právě za soubor prací *Statistické modely časových řad a jejich simulace* mu byla v roce 1990 udělena Národní cena ČR. V této souvislosti je také nutné zmínit členství prof. Anděla v mezinárodní vědecké společnosti The Biometric Society, ve Vědeckém kolegiu matematiky ČSAV a předsednictví v komisi pro udělování hodnosti DrSc. v oboru Pravděpodobnost a matematická statistika. Své výsledky prezentoval (často jako zvaný řečník) na řadě zahraničních univerzit, mezinárodních konferencí a kongresů. Některé práce také vznikly ve spolupráci s renomovanými zahraničními autory. V poslední době je prof. Anděl vedoucím řešitelem úspěšných grantových projektů (GAUK *Analýza časových řad a aktuárských modelů* a GAČR *Časové řady a příbuzné modely*).

Vedle teoretického výzkumu se prof. Anděl také významně věnoval činnosti aplikační (22 aplikačních prací), která byla mimo jiné motivována spoluprací s některými praktickými institucemi z oblasti zdravotnictví (např. Institut hygieny a epidemiologie v Praze), průmyslu (např. Škoda Plzeň) nebo hydrologie (Vodohospodářský ústav). Podílel se tak na řešení praktických problémů typu periodicity v průtocích vodních toků či analýzy biosignálů EEG a dalších. Praktické výsledky, které pracovníkům z praxe při řešení konkrétních problémů předkládal, jsou velmi úspěšnými a přesvědčivými argumenty o užitečnosti matematické statistiky pro praxi. Byl členem kolektivu, který v roce 1982 získal cenu Purkyňovy společnosti a v roce 1983 cenu ministra zdravotnictví.

Zvláštní pozornost si zaslouhují knihy, které prof. Anděl napsal. Monografie *Statistická analýza časových řad* (SNTL 1976) je dodnes používána jako základní referenční materiál v pracích věnovaných teorii či aplikacím časových řad (to samé platí pro její německý pře-

klad z roku 1984 v německy mluvících zemích — prof. Anděl je mimochodem také vynikající „němčinář“). Jeho nejznámější knihou je ovšem *Matematická statistika* (SNTL/ALFA 1978, druhé vydání 1985): pokud měl u nás kdokoli co do činění s (matematickou) statistikou, určitě se setkal s touto vynikající publikací nebo dostal radu, aby se podíval do „modré knihy“. Také díky ní patří u nás prof. Anděl k nejznámějším statistikům a jeho názor má velkou váhu (např. ve společensky závažných či méně závažných situacích, kdy se uplatňuje pravděpodobnost včetně různých televizních pořadů). Velký zájem je ovšem také o jeho novější *Statistické metody* (Matfyzpress 1993) a je nutné také zmínit jeho spoluautorství na *Biometrisches Wörterbuch* (Berlin 1987).

Velkou zásluhu má prof. Anděl na propagaci statistiky u nás. Je s podivem, že při intenzivní vědecké práci, pedagogické činnosti a náročných funkcích nachází čas na práce propagující statistiku a publikované např. v časopisech PMFA, *Rozhledy matematicko-fyzikální*, *Věda a technika mládeži*, *Statistika*, *Bulletin České statistické společnosti* apod. (přínejmenším 20 prací). Některé z nich mají velice inspirativní názvy, např. *Ponožky a pravděpodobnost*, *Proč jsou rekordy tak vzácné*, *Jak vyhrát milion*, *How sports game outcomes depend on intermediate game scores* atd. Řada z těchto problémů je použita v jeho připravované knize, o níž lze důvodně předpokládat, že se stane dalším bestsellerem z pera jubilanta. Především je však v této souvislosti nutné zdůraznit, že prof. Anděl byl v roce 1990 zakládajícím předsedou České statistické společnosti, v jejímž čele stál do roku 1993.

Nelze ovšem zapomenout ještě na jednu důležitou skutečnost. Prof. Anděl vždy spatřoval smysl své práce v činnosti pedagogické. Nejenže se na své přednášky pečlivě připravuje, ale vlastní dar vyložit i velmi složité partie názornou a snadno pochopitelnou formou. I v nejstresovějších situacích má u něj výuka vždy přednost. V anketním hodnocení studentů získává tradičně nejvyšší počet bodů a říká se, že právě díky jeho úvodním přednáškám se relativně velký počet posluchačů hlásí na statistický obor. Přestože se nezviditelňuje např. populárním statistickým

zjišťováním počtu rozinek v těstě míchaném před posluchači přímo v posluchárně, má v zásobě značné množství historek o známých matematicích, které se u studentů těší velké popularitě. Velmi důkladně a poctivě se také věnoval a nadále věnuje svým aspirantům (doktorandům) a diplomantům, a to i těm zahraničním, kteří se pod jeho vedením učí preciznosti a odpovědnému přístupu k vědecké práci.

Na závěr Ti, Jiří, všichni přejeme do dalších let hodně zdraví, pohodu v osobním životě a další úspěchy v pedagogické i vědecké práci.

Tomáš Cipra

ZA PETREM VOSTRÝM

Dne 6. 10. 1998 náhle zemřel ve věku 55 let doc. RNDr. Petr Vostrý, CSc., vědecko-pedagogický pracovník Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze a rovněž redaktor pro fyzikální část časopisu *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*.

Petr Vostrý absolvoval v roce 1965 MFF UK v oboru fyzika pevných látek a na tuto fakultu nastoupil na pedagogické místo asistenta na katedře fyziky pevných látek. Celou svou vědeckou kariéru věnoval fyzice kovů. Zabýval se studiem bodových poruch, procesy rekrystalizace a fázových přeměn kovů a slitin. S úspěchem rozvíjel metodu nízkoteplotní rezistometrie, v posledních letech v součinnosti s pozitronovou anihilační spektroskopii. Byl zván k přednáškám a odborným stáží na řadu zahraničních vysokých škol a vědeckých institucí. O intenzitě jeho vědecké práce svědčí fakt, že byl autorem či spoluautorem asi 200 vědeckých publikací v mezinárodních časopisech a na mezinárodních konferencích. Byl také spoluautorem monografie „Zotavení a rekrystalizace“. V posledních letech byl úspěšným řešitelem řady grantových projektů, často s přímou vazbou na praktické problémy průmyslové metalurgie.

Vedle významných vědeckých schopností projevoval Petr Vostrý rovněž přirozené pedagogické nadání. Během svého působení na MFF UK se podílel na všech formách výuky. Své bohaté pedagogické zkušenosti, svůj příslovečný elán a invenci využil při účasti

na vytváření charakteru učebního procesu na fakultě. Byl spoluautorem učebních plánů výuky fyziky pro budoucí učitele základních a středních škol, stal se koordinátorem této výuky. Vedl rovněž oddělení základní výuky fyziky na MFF UK, kde rozvíjel zejména experimentální složku výuky základního kurzu fyziky. S úspěchem přednášel termodynamiku a molekulovou fyziku na oboru učitelství matematiky a fyziky pro základní a střední školy. Byl předsedou jedné z komisí pro státní zkoušky z fyziky na tomto oboru. Byl také iniciátorem a spoluautorem oblíbené přednášky Fyzika v experimentech. Pro studenty oboru fyzika pevných látek po léta přednášel termodynamiku a vysokoteplotní procesy. Vychoval dlouhou řadu diplomantů a doktorandů jak v odborném, tak i v učitelském studiu. Po více než deset let se významně podílel na přípravě přijímacích zkoušek z fyziky na MFF UK.

Petr Vostrý se vždy projevoval jako nadaný organizátor a zaujatý popularizátor fyziky. Záslužnou práci v tomto směru konal po řadu let v čele propagační komise fakulty.

Čtenáři našeho časopisu jistě poznali, jak Petr Vostrý po dobu svého působení ve funkci redaktora fyzikální části vtiskl časopisu pečť své osobnosti. Neúnavně vyhledával významné aktuality vývoje fyziky, obracel se na osobnosti české fyziky a vyzýval ke spolupráci i mladé a nadějně vědecké pracovníky. Přísně střežil odbornou i stylovou kvalitu příspěvků a snažil se, aby časopis byl stále čtivý a přínosný pro širokou obec vědeckých a pedagogických pracovníků, středoškolských pedagogů i studentů se zájmem o exaktní vědy.

Zákeřná událost předčasně ukončila život Petra Vostrého uprostřed smělých plánů a nových nadějí. Matematicko-fyzikální fakulta UK i celá česká fyzikální obec ztrácí v zesnulém Petru Vostrém jednoho ze svých nejaktivnějších členů.

Čest jeho památce.

Miloš Rotter

ZE VZPOMÍNKY PŘEDSEDY VĚDECKÉ SPOLEČNOSTI PRO NAUKU O KOVECH

Nemohu se ubránit vzpomínce na první setkání s Petrem Vostrým v rámci pracov-

ního shromáždění řešitelů hlavního úkolu SPZV „Zotavení a rekrystalizace“ na začátku sedmdesátých let. S neličeným zápallem a ještě pln dojmů a poznatků z dlouhodobého zahraničního pobytu na Nuclear Research Centre v Grenoblu nás Petr seznamoval s možnostmi využití elektrické rezistometrie při výzkumu bodových poruch, primární rekrystalizace a fázových transformací. Originální výsledky jeho prací, věnovaných aktivaci energií vzniku a pohybu vakancí v Zn a Cd, jsou dodnes často citovány. V následném období se Petr intenzivně věnoval využití elektrické rezistometrie (včetně měření in-situ během mechanických zkoušek) a pozitronové anihilační spektroskopie při studiu kovových materiálů, připravených tradičními i netradičními technologiemi (mikrokrytalické a nanokrytalické materiály, kompozity s kovovou maticí). Právě úspěšná interpretace mikrostrukturních změn ve slitinách na bázi hliníku a hořčíku včetně jejich kompozitních variant, založená v rozhodující míře na výsledcích rezistometrických studií, vedla Petra Vostrého a jeho spolupracovníky na začátku loňského roku k vypracování návrhu grantového projektu „Vliv fázového složení na zlepšení užitečných vlastností slitin Mg s prvky vzácných zemin za zvýšených teplot“ v rámci soutěže Grantové agentury ČR. Úspěšné hodnocení tohoto návrhu a přidělení grantu, které by mu jistě způsobily radost a zadosťučnění, již Petr nestihl. K naplnění tohoto pocitu mu chyběly necelé tři měsíce života.

Na sklonku září 1998 byla Vědecká společnost pro nauku o kovech spoluorganizátorem VII. semináře „Difúze a termodynamika materiálů“, který se uskutečnil na Třech Studních v podzímě zkrášené Vysočině. K jeho konání Petr aktivně přispěl spoluautorstvím na 3 přednesených pracích o strukturních procesech probíhajících v hliníkových slitinách, které byly založeny na aplikaci rezistometrie a pozitronové anihilační spektroskopie. Účastníkům semináře jistě zůstane v paměti Petrův pohotový a dynamický způsob řízení svěřené sekce. V té době zbývaly Petrovi necelé dva týdny života. Jeho vůli a zdánlivou vitalitu zradilo zdraví.

Prof. Ing. Václav Sklenička, DrSc., Brno